รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กชพร ตราโมท. มอญรำ (ป๊วะเปิ้น) : ศิลปคุณภาพของมอญ. จุลสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 15 (สิงหาคม – ตุลาคม 2541): 72 -84.

กชภรณ์ ตราโมท. มอญรำ. ใน ผลึกสัมพันธ์รามัญ – ไทย, 29 – 34. กรุงเทพมหานคร : ชมรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย – รามัญ, 2547.

กษภรณ์ ตราโมท. นักวิจัย ประจำสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2551, 22 กุมภาพันธ์ 2552.

จวน เครือวิชฌยาจารย์. ประเพณีมอญที่สำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548.

ฉลาด เดือนฉาย. นักดนตรี. สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2551.

ชมชนก ทรงมิตร. พิธีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญ : ความหมายและบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ตวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์. พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ : กรณีศึกษาคนตรีและพิธีกรรมเจ้าพ่อของชาวมอญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกมานุษยดุริยางควิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. มอญศึกษา ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ "เครือญาติ" มอญ, หน้า 12 – 21. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.

บุญศิริ นิยมทัศน์. รำมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ประเมษฐ์ บุณยะชัย. การรำของผู้ประกอบพิธีไหว้ครู โขน – ละคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

พิมพ์เพ็ญแข วรรณป้าน. การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีการรำผีของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

ยนตร์ ชุมจิต. ประวัติศาสตร์เมืองราชบุรี. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2547.

ยอร์ช เซเดส์. มอญในทวารวดี. แปลโดย เพ็ญศิริ เจริญพจน์ ใน ยอร์ช เซเดส์ กับตะวันออกศึกษา รวบรวมบทความแปล. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542.

รามัญน้อย. บรรณานุสรณ์งานพระราชทางเพลิงศพรองอำมาตย์โท ขุนอาโภคคดี

วดีพร จิตต์สถาพร. การศึกษารำผีมอญของชาวไทยรามัญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. และคณะ. รายงานผลการวิจัยการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 30 กันยายน 2542.

ศิริลักษณ์ สุภากุล. พิธีกรรมฟ้อนผีกับการจัดระเบียบสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สมจิตร หลวงพันเทา. โต้ง. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2551, 16 มีนาคม 2551, 11 พฤษภาคม 2551, 18 พฤษภาคม 2551, 20 พฤษภาคม 2552, 26 ธันวาคม 2551.

สมนึก พระไทรโยค. เจ้าของบ้านประกอบพิธีรำผี. สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2551.

สมวงศ์ ลิ้มปวะนิช. ผู้ช่วยโต้ง. สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2551.

สายสุนีย์ ขาวปลื้ม. เพลงรำผีมอญของชาวมอญ จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกมานุษยดุริยางควิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์มอญ. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542

สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.

สุรัตน์ จงดา. ฟ้อนผีฟ้านางเทียม : การฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สุรินทร์ ทับรอด. พิธีรำผีเนื่องในงานศพของชาวมอญพระประแดง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

สุเอ็ด คชเสนี. ผู้ว่าราชการรามัญ 7 เมือง ใน บรรณานุสรณ์ในงานพระราชทางเพลิงศพ รองอำมาตย์โท ขุนอาโภคคดี (เพิ่ม หลักคงดา) ณ วัดคงคาราม ตำบลคลองตาคต อำเภอไพธาราม จังหวัดราชบุรี 2 พฤษภาคม 2525.

โสภณ นิไชยโชค. 80ปี ศาสตราจารย์เกียติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี : 84 ปีสมาคมไทยรามัญ. กรุงเทพมหานคร : สมาคมไทยรามัญ, 2547.

สำนักงานจังหวัดราชบุรี. ของดีเมืองราชบุรี. กรุงเทพมหานคร : พี.ที.ซี. คอปเปอร์เรชั่น, 2532.

อดุลย์ จ่างจะ. เจ้าของบ้านที่จัดพิธีรำผีมอญ. สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2551.

อนุกูล โรจนสุขสมบูรณ์. แนวทฤษฎีการฟื้อนล้านนาแบบใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

อะระไท โอชิมา. ชีวิต พิธีกรรม และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ภาษาอังกฤษ

Hall, D.G.E. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา : สุวรรณภูมิ – อุษาคเนย์ ภาคพิสดาร (1-2). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 2549.

Halliday, R. The Mon of Bermar and Thailand Volume 1. The Talaings. Bangkok : White Lotus, 1999.

http://www.ratchaburi.go.th/data/address.htm

http://www.rachaburi.go.th/data/map.2htm

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

พื้นที่ในจังหวัดราชบุรี

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้มีขอบเขตของพื้นที่งานวิจัย อยู่ที่อำเภอโพธารามและตำบลต่างๆ ตามที่โต้ง สมจิตร หลวงพันเทา เดินทางไปประกอบพิธีรำผีมอญ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของอำเภอโพธาราม และตำบลต่างๆ ในอำเภอใกล้เคียง เพื่อให้เห็นถึงการกระจายถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวมอญ ในจังหวัดราชบุรี

1. อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ลักษณะโดยทั่วไปอำเภอโพธาราม เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดราชบุรี มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 417,009 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ ด้านตะวันออกและตอนกลางของพื้นที่อำเภอเป็นที่ราบลุ่ม ด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ราบสูงมีภูเขาและเนินเขาอยู่ทั่วไป มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน อาณาเขตของอำเภอโพธารามมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
	อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
	อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

ประชากรในอำเภอโพธาราม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ประชากรมีความหลากหลายทางเชื้อชาติมีทั้งชาวไทยแท้ ชาวไทยเชื้อสายลาว มอญ เขมร และจีน อาศัยอยู่รวมกันในอำเภอนี้ แต่เชื้อชาติที่มีความสำคัญมากที่สุดในงานวิจัยฉบับนี้คือ ชาวไทยเชื้อสายมอญ ดังจะกล่าวถึงต่อไป

อำเภอโพธารามแบ่งการปกครองออกเป็น 19 ตำบล ซึ่งจะขอกล่าวถึงเฉพาะตำบลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

ตำบลโพธาราม

ในอดีต โพธารามมีชนชาติหลายเชื้อชาติ นอกจากเชื้อสายไทยแล้วยังมีชนชาติไทยเชื้อสายลาว มอญ เขมร และจีน เนื่องจากในสมัยก่อนพระมหากษัตริย์ไทยที่รบชนะที่กรุงเวียงจันทร์ได้กวาดต้อนชาวลาวให้มาอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลอง และขยายบ้านเรือนมาทางฝั่งขวาของ

แม่น้ำ ต่อมา เมื่อชาวมอญได้อพยพเข้ามาอยู่ในอำเภอโพธารามมากขึ้น ชาวลาวจึงได้อพยพถอยร่นไปอาศัยอยู่ในตำบลใกล้เคียง นอกจากนั้นยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่หนาแน่นบริเวณตลาดโพธาราม เพราะเป็นแหล่งของการค้าขาย

ตำบลสร้อยฟ้า

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอโพธาราม เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำแม่กลอง พื้นที่อุดมสมบูรณ์นี้เหมาะแก่การเพาะปลูก ลักษณะของหมู่บ้านยาวตามลำน้ำแม่กลอง มีถนนกระหนาบหมู่บ้าน เป็นถนนสายหลักสองสาย คือ สายที่ผ่านวัดขนอน และสายเลียบแม่น้ำแม่กลอง หมู่บ้านกระจายตัวอยู่ ตั้งแต่ริมถนนหลวง จนถึงริมแม่น้ำ ด้านที่อยู่ริมแม่น้ำหมู่บ้านกระจุกตัวอยู่หนาแน่นกว่าด้านที่อยู่ริมถนนหลวง เพราะนิยมสร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำ คนในตำบลนี้ส่วนใหญ่ เป็นชาวมอญ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของญาติพี่น้อง และบ้านเรือนใกล้เคียง เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีชาวมอญอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

ตำบลคลองตาคต

ที่ราบส่วนใหญ่เป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีชาวมอญอาศัยอยู่และเป็นตำบลที่มีวัดมอญที่สำคัญตั้งอยู่ นั่นก็คือ "วัดคงคาราม" รามัญน้อยได้กล่าวว่าเจ้าเมืองรามัญทั้ง 7 ได้อพยพผู้คนลงมา และได้ร่วมกับชาวมอญแถววัดคงคาราม บูรณะสร้างวัดคงคารามขึ้นเป็นวัดกลางในสมัยรัชกาลที่ 2 และเป็นผู้สร้างกุฏิเก้าห้อง ในปัจจุบันวัดคงคารามจัดให้กุฏิเก้าห้องหลังดังกล่าวเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมข้อมูลของชาวมอญในอำเภอโพธาราม

ตำบลชุมพล

ตำบลชุมพล เดิมชื่อว่าตำบลบ้านหลาย ต่อมาเปลี่ยนเป็นตำบลคลองถวาย และได้เปลี่ยนเป็นตำบลท่าชุมพลมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในบางหมู่บ้านของตำบลท่าชุมพลนี้ ก็มีชาวมอญอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน ได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านวังดา

ตำบลชำแระ

แต่เดิมเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและมีพื้นที่รวมอยู่กับตำบลสร้อยฟ้า ต่อมามีการแบ่งเขตพื้นที่การปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2484 จึงได้แยกออกมาเป็นตำบลชำแระตามชื่อหมู่บ้านในตำบลนี้มีชาวมอญ อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ บริเวณที่มีชาวมอญ อาศัยอยู่หนาแน่น ได้แก่บริเวณวัด หนองกลางดง

ตำบลเตาปูน

สภาพพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาบางส่วน ที่มาของตำบลเตาปูนอยู่ที่หมู่ 2 บริเวณสามแยกเตาปูน ในปัจจุบันเป็นเตาเผาปูนแดงขนาดใหญ่ ในตำบลนี้มีชาวมอญอาศัยอยู่เช่นกัน

ชาวมอญในจังหวัดราชบุรี นอกจากอาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธารามแล้ว ยังมีการกระจายตัวอยู่ในอำเภอใกล้เคียงด้วย คือ ในอำเภอบางแพบริเวณตำบลดอนใหญ่

ตำบลดอนใหญ่

เมื่อประมาณ 100 ปี มาแล้ว ชาวมอญได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณตำบลดอนใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่รกร้าง และได้แยกย้ายกันถางป่าจับจองที่ดินเป็นของครอบครัว ครอบครัวละ 100 ไร่ จนเรียกว่า ทุ่งใหญ่ ต่อมาเรียกชื่อว่า ดอนใหญ่ แต่คนเฒ่าคนแก่ก็ยังเรียกบริเวณนี้ว่าทุ่งใหญ่ก็มีในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ อยู่ที่ หมู่บ้านดอนสำลี ซึ่งมีครอบครัวของชาวมอญอาศัยอยู่

จากข้อมูลข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวมอญในจังหวัดราชบุรีนั้นไม่ได้อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเฉพาะในอำเภอบ้านโป่งเท่านั้น แต่อำเภอโพธาราม ยังเป็นอีกอำเภอหนึ่งที่มีชาวมอญกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ไม่เพียงเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำ แม่กลองเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีอยู่ในบริเวณอำเภอใกล้เคียงด้วย เช่น ที่อำเภอบางแพ เป็นต้น

4.1.3. ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่าได้มีการกวาดต้อนเชลยจากเมืองต่างๆ อพยพมาอยู่ที่เมืองราชบุรี ทำให้มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. คนไทยภาคกลางพื้นถิ่น
2. คนไทยจีน
3. คนไทย – ยวน
4. คนไทยลาวเวียง
5. คนไทยทรงดำ
6. คนไทยกะเหรี่ยง
7. คนไทยเขมรลาวเดิม
8. คนไทยมอญ

ซึ่งชาวไทยเชื้อสายต่างๆ เหล่านี้ได้อพยพเข้ามาจากหลายที่ด้วยกัน โดยส่วนใหญ่แล้วถูกกวาดต้อนมาจากตามเมืองต่างๆ ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองราชบุรี เพื่อให้มีจำนวนประชากรมากขึ้นเพื่อช่วยในการป้องกันข้าศึก ซึ่งการจับจองพื้นที่อยู่อาศัยของแต่ละเชื้อชาติก็จะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเฉพาะกลุ่มของตน จึงทำให้ชาวไทยเชื้อสายต่างๆ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มของตนเองไว้ได้ ถึงแม้ในปัจจุบันมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยไปบ้างแล้วก็ตาม

ภาคผนวก ข.

พิธีรำผีมอญโดยทั่วไป

พิธีรำผีมอญสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. พิธีรำผีเจ้าพ่อเจ้าแม่
2. พิธีรำผีในงานศพ
3. พิธีรำผีบรรพบุรุษ

1. พิธีรำผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ (ปะจุ๊) คือ พิธีรำผีที่จัดขึ้นเพื่อบวงสรวงและรำถวายให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในหมู่บ้านเคารพนับถือ นิยมจัดในช่วงหลังสงกรานต์ และก่อนวันแรม 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี โดยการกำหนดงานจะไม่ให้ตรงกับวันเสาร์และวันพระ และจัดขึ้นบริเวณศาลเจ้าที่ตนนับถือ เป็นการร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน บางสถานที่อาจมีพิธีพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือการทำบุญเลี้ยงพระ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการจัดงานที่นอกเหนือจากการบูชาประจำปีแล้ว ยังมีการรำถวายเพื่อแก้บน ในสิ่งที่ตนบนบานศาลกล่าวไว้ ซึ่งไม่นิยมแก้บนเป็นการส่วนตัว แต่จะรวมกันมาแก้บนในงานประจำปีนั้นทีเดียว

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีรำผี ได้แก่ ปี่มอญ ฆ้องมอญ ตะโพนมอญ เปิงมาง 1 ลูก ในปัจจุบันเพิ่มระนาดเอกเข้าไปด้วย และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ทะหลับ หรือกรับ เพลงที่ใช้ประกอบพิธี ได้แก่ เพลงอาโก้น เพลงปะละ เพลงโจ้งบาอาคัก เพลงจ่างโต่ง เพลงฮละช็อด เพลงจ้าฮะเปิ้น เพลงอินแสร้ง เพลงทวาย ร้องทะแยมอญ เป็นต้น ซึ่งแต่ละท้องที่อาจใช้เพลงที่ต่างกันออกไป

เครื่องเซ่นไหว้เจ้าพ่อเจ้าแม่ ประกอบด้วยกล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน ขนมหวานต่างๆ ผลไม้ต่างๆ จัดใส่ถาดหรือขันตามจำนวนเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพ นอกจากนี้ยังมี เหล้าขาว บุหรี่ หมาก-พลู ดอกไม้ ธูป เทียน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการรำหลักๆ ได้แก่ ใบขาไก่ดำ, กระสวยทอผ้า, ดาบ, บางทีอาจมีอุปกรณ์อื่นๆ เพิ่มเติม ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น

ขั้นตอนของพิธีรำผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ มีโต้งเป็นผู้ดำเนินพิธีให้เป็นไปตามขั้นตอนต่างๆ มีร่างทรงของเจ้าพ่อ เจ้าแม่ที่จัดงานถวายและร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่อื่นที่เชิญมาร่วมในพิธี ซึ่งร่างทรงแต่ละคนจะแต่งกายแบบมอญ แต่สีจะเป็นเอกลักษณ์ของเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ ออกมาร่ายรำกันตามลำดับอาวุโสของเจ้า เช่น ที่จังหวัดสมุทรปราการ เจ้าพ่อหลักเมืองจะเป็นองค์ที่รำก่อนทุกครั้ง

การรำเริ่มต้นด้วยการถือถาดเครื่องเซ่นแล้วรำไปตามเพลงที่บรรเลง ซึ่งเพลงก็จะแตกต่างกันแล้วแต่เจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ ในระหว่างที่รำเพลงนี้ผู้ที่มาร่วมงานจะนำพวงมาลัยมาคล้องที่ร่างทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่กำลังร่ายรำและประพรมน้ำอบเพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว เมื่อถือถาดเครื่องเซ่นรำได้สักพัก จึงเปลี่ยนมาด้วยใบขาไก่ดำ กระสวยทอผ้า และดาบตามลำดับ และจบลงด้วยการถือขวดเหล้าขาวมือละ 1 ขวด ร่ายรำแล้วเทเหล้าขาวลงพื้น เพื่อเป็นการเซ่นเจ้าที่ พิธีกรรมในส่วนนี้อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์จากสถานที่ต่าง ๆ แต่ละสถานที่ รูปแบบของพิธีจะเป็นเช่นนี้จนร่างทรงรำครบทุกองค์ ในระหว่างประกอบพิธีนั้นผู้ที่มาร่วมงานบางคนลุกขึ้นมารำด้วย เชื่อว่าเกิดจากการเข้าทรงของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นที่ถูกเชิญมาร่วมในงาน นอกจากนี้บางท้องที่ยังมีการรำถวายมือ เพื่อเป็นการบูชาเพื่อแก้บนที่ตนเองได้บนบานศาลกล่าวไว้ก็มี

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เครื่องเซ่นไหว้ทุกชนิดในถาดก็จะนำมาแบ่งกันรับประทานในหมู่ของผู้ที่มาร่วมงานและนักดนตรี เพราะมีความเชื่อว่าเป็นของที่เป็นมงคล

2. รำผีในงานศพ หรือ รำ 3 ถาด หรือ อะละทาน จัดขึ้นเพื่อบอกกล่าวขอขมาเจ้าที่บริเวณนั้นก่อนนำศพขึ้นเผาตลอดจนแจ้งให้ผู้ตายทราบว่ากำลังจะทำการเผาแล้ว มีสิ่งใดจะสั่งก่อนหรือไม่ เพื่อให้พิธีศพดำเนินไปได้สะดวก

พิธี รำ 3 ถาดแต่ละถาดมีความหมาย ดังนี้

ถาดที่ 1 เพื่อเป็นการเคารพสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง

ถาดที่ 2 เพื่อเป็นการเคารพเจ้าที่เจ้าทางบริเวณที่จัดงาน

ถาดที่ 3 เพื่อบูชาผู้ตาย

พิธีดังกล่าวจัดในงานศพของคนที่ตายดี คือ เสียชีวิตด้วยโรคชรา หรือไม่ได้เสียชีวิตด้วยโรคร้ายใดๆ หรืออุบติเหตุ ต้องเป็นศพแห้งที่เก็บไว้ข้ามปีและต้องบรรจุในโลงศพแบบมอญจึงจะจัดพิธีรำผีในงานศพ พิธีรำผีจัดขึ้นในวันแรกของงานเผาศพ หลังจากชักศพมายังศาลาที่บำเพ็ญกุศล เวลาประมาณ 16.00 น. โดยจัดพิธีรำบริเวณกลางแจ้งข้างศาลาที่ตั้งศพ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเพราะถือว่าเป็นทิศมงคลในการจัดงาน

องค์ประกอบของรำ 3 ถาด คือ ผู้ประกอบพิธีเป็นหญิง มีเครื่องแต่งกายประกอบด้วยพวงมาลัยชายเดียว, ดอกจำปา, ผ้านุ่ง, ผ้าคล้องคอ หรือผ้าพาดบ่า, ผ้าคาดเอว ซึ่งเครื่องแต่งกายดังกล่าว จะต้องเปลี่ยนทุกครั้งเมื่อรำแต่ละถาด เพราะสีของเสื้อผ้าจะไม่เหมือนกัน คือ

ถาดที่ 1 ใช้สีแดง

ถาดที่ 2 ใช้สีเข้ม เช่น เขียวแก่ สีแสด

ถาดที่ 3 ใช้สีกระเดียดไปทางสีแดง ลักษณะของผ้าเป็นลายผ้าของชาวมอญ เรียกว่าลายน้ำไหลเป็นผ้าลายตาถี่ๆ ผ้าคล้องคอใช้ผ้าสีอะไรก็ได้ที่ไม่ใช่สีที่ซ้ำกันกับถาดที่ 1 และ 2

ถาดที่ใช้ในการรำเป็นถาดเครื่องเซ่นไหว้ โดยในถาดประกอบไปด้วยขนมหวาน เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ข้าวเหนียว สังขยา ถ้วยฟู มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า และพวงมาลัย

ขั้นตอนของพิธีรำ 3 ถาด คือ เมื่อผู้ประกอบพิธีแต่งตัวเสร็จ ดนตรีเริ่มบรรเลง ผู้ประกอบพิธีก็จะเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะทำการเซ่นไหว้ในแต่ละถาด ตามลำดับแล้วก็ร่ายรำไปเรื่อยๆ ตามจังหวะเพลง เมื่อรำไปสักระยะผู้ช่วย (2 คน) ก็จะส่งถาดเครื่องเซ่นให้ ผู้ประกอบพิธีก็จะรับมาถือร่ายรำไปสักระยะแล้วส่งคืน จากนั้นจึงรำใบไม้, ดาบคู่, กระสวยทอผ้าและไม้ไผ่ ตามลำดับ จากนั้นจึงถือขวดเหล้าขาวมือละ 1 ขวด ร่ายรำแล้วเทเหล้าขาวลงบนพื้นเพื่อเป็นการเซ่นไหว้เจ้าที่บริเวณนั้น เมื่อเสร็จแล้วก็ส่งเหล้าขาวคืนพร้อมกับนั่งลงดนตรีหยุดบรรเลงเป็นอันจบพิธี ทำเช่นเดียวกันทั้งหมด 3 ครั้ง

ในระหว่างที่ผู้ประกอบพิธีร่ายรำอยู่ ผู้ตายอาจมาเข้าร่างของผู้ประกอบพิธี แล้วพูดคุยกับลูกหลานหรือญาติที่มาร่วมงาน ซึ่งลูกหลานมักจะถามสารทุกข์สุกดิบว่าเป็นอย่างไร ต้องการอะไรอีกหรือไม่ งานศพที่จัดให้พอใจหรือไม่ เป็นต้น ลักษณะของผู้ประกอบพิธีเมื่อถูกผีเข้าจะกระโดดโลดเต้นส่งเสียงดังทักทายคนที่มาร่วมงาน

เมื่อเสร็จพิธีรำ 3 ถาดแล้ว เครื่องเซ่นในถาดที่ 1 และ ถาด 2 จะให้ลูกหลานญาติพี่น้องนำไปกินเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ส่วนถาดที่ 3 ต้องยกให้ผู้ที่บรรเลงปี่พาทย์มอญ เพราะถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณ

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในพิธีรำ 3 ถาด มีลักษณะเดียวกับวงดนตรีที่ใช้ในพิธีรำผีเจ้าพ่อเจ้าแม่

ภาคผนวก ค.

ตำนานของพิธีรำผีมอญ

มีนิทานปรัมปราของชาวมอญเรื่องหนึ่ง เล่าว่าสมัยพุทธกาลนั้น เศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา 2 คน ต่อมาภรรยาน้อยมีลูก 2 คน ภรรยาหลวงอิจฉาภรรยาน้อย จึงฆ่าลูกภรรยาน้อยตาย และภรรยาหลวงกับภรรยาน้อยคู่นี้เมื่อตายไปก็พยาบาทจองเวรฆ่าลูกของอีกฝ่ายสลับกันไปทุกชาติ ชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นผี อีกฝ่ายเกิดเป็นมนุษย์ ต่างมีลูกด้วยกันทั้งคู่ ฝ่ายผีไล่ตามกินลูกมนุษย์ มนุษย์จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร พระองค์ทราบความเป็นมาโดยตลอดด้วยพระอภิญญาณ จึงโปรดแสดงพระธรรมเทศนาแก่นางผีตนนั้น ให้เห็นกรรมดีกรรมชั่ว ผลร้ายของการอาฆาตพยาบาทจองเวรซึ่งกันและกัน จนนางผีและมนุษย์คิดได้ จึงเลิกจองเวรกัน

ต่อมานางผีได้ไปอยู่กับมนุษย์ ช่วยเหลือนางมนุษย์และชาวเมืองทั้งหลาย บังเกิดผลดีมีโภคทรัพย์สมบูรณ์มั่งคั่ง จึงกลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมาของชาวมอญในการนับถือผีบ้านผีเรือน

สิ่งที่สนับสนุนตำนานดังกล่าวก็คงจะได้แก่ เนื้อหาในการรำผีนั้นช่วงหนึ่งเป็นการกล่าวถึงผีบ้านผีเรือน ที่มีภรรยา 2 คน ด้วยฐานะที่ต่างกัน อีกตำนานหนึ่งที่กล่าวถึงตำนานการนับถือผี ได้แก่

" ในสมัยพุทธกาล ยังมีครอบครัวหนึ่ง เมื่อบิดาสิ้นชีวิตแล้ว ยังเหลือมารดาและบุตรชายคนหนึ่ง บุตรของนางเป็นคนขยันหมั่นเพียรช่วยเหลือกิจการงานทุกอย่างทั้งที่นาและที่บ้าน วันหนึ่ง มารดาได้ไปสู่ขอหญิงสาวคนหนึ่งมาเป็นภรรยา แต่หญิงคนนั้นเป็นหมันไม่สามารถจะมีบุตรสืบตระกูลได้ มารดาจึงได้ปรารภกับลูกชายว่า จะนำหญิงสาวคนอื่นมาเป็นภรรยาของเขาอีก หญิงหมันได้ยินคำสนทนาของสองแม่ลูกเช่นนั้น จึงคิดว่า ถ้าแม่สามีไปสู่ขอหญิงสาวคนอื่นมาให้แก่สามีนางจริง ภรรยาใหม่จักเบียดเบียนเราและใช้เราอย่างทาส เราจะจัดการหาหญิงสาวมาเป็นภรรยาของเขาด้วยตัวเราเองดีกว่า จึงได้ไปยังตระกูลหนึ่งชี้แจงเรื่องราวให้ทราบ และสู่ขอหญิงสาวคนหนึ่งมาให้สามี เพื่อหวังให้สามีและภรรยาใหม่มีบุตรสืบตระกูลต่อไป

ต่อมาภรรยาใหม่ตั้งครรภ์ หญิงหมันจึงเอายาผสมอาหารให้เธอกินเพื่อให้ทารกในครรภ์แท้ง เมื่อเธอตั้งครรภ์ครั้งที่ 2 ก็ได้ทำเช่นเดียวกัน พอครั้งที่ 3 ครรภ์แก่มาก หญิงหมันจึงได้เอายาผสมให้กิน ครรภ์ไม่อาจแท้ง ทารกนอนขวางท้อง เธอได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก จนกระทั่งได้เสียชีวิตในเวลาต่อมา ก่อนสิ้นชีวิตได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า "เราถูกหญิงหมันทำลายทารกถึง 3 ครั้ง เมื่อตายไปแล้ว ขอให้ไปเกิดเป็นยักษิณีเพื่อจะได้เคี้ยวกินทารกของมันบ้าง" เมื่อเธอตายแล้ว ได้ไปเกิดเป็นแมวในเรือนของหญิงหมันนั้น

ฝ่ายหญิงหมันถูกสามีจับได้ว่าเป็นคนทำความชั่วดังกล่าว จึงถูกฆ่าให้ตายตกตามกันไป และได้ไปเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนนั้นเช่นกัน เมื่อแม่ไก่ตกฟองไข่ แม่แมวก็มากินฟองไข่หมด แม่ไก่ตกฟอง

ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 แม่แมวก็มากินจนหมดทุกครั้ง แม่ไก่เจ็บแค้นใจ จึงตั้งความปรารถนาว่า แม่แมวกินฟองไข่ของเราถึง 3 ครั้งแล้ว เมื่อเราตายไปขอให้ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลืองเถิด เพื่อจะกินลูกของมัน เมื่อแม่ไก่ตายไปก็ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลืองสมความตั้งใจ ฝ่ายแม่แมวได้ตายไปเกิดเป็นแม่เนื้อ พอแม่เนื้อตกลูก แม่เสือเหลืองก็มากินลูกของแม่เนื้อถึง 3 ครั้ง แม่เนื้อตายไปเกิดเป็นยักษิณี ฝ่ายแม่เสือเหลืองตายไปเกิดเป็นหญิงสาวตระกูลหนึ่งในเมืองสาวัตถี เมื่อหญิงสาวแต่งงานแล้วก็ได้ไปอยู่บ้านของสามี เธอคลอดลูกคนหนึ่ง ยักษิณีก็ได้มาจับลูกของเธอกิน คนที่ 2 ก็ถูกกินอีกเช่นกัน พอตั้งครรภ์ในหนที่ 3 นางได้พูดกับสามีว่าจะกลับไปคลอดลูกที่บ้านเกิด เพราะถ้าคลอดลูกที่นี่จะต้องถูกยักษิณีจับกินอีกแน่ ฝ่ายยักษิณีหลังกลับจากเวรส่งน้ำให้ท้าวเวสสุวัณ จึงรีบกลับมาเพื่อจะจับลูกของเธอกินอีก เมื่อไม่พบจึงถามชาวบ้าน ได้ทราบว่า เธอกลับไปคลอดลูกที่บ้านเกิด จึงได้ผูกเวรอย่างไม่ลดละ พลางคิดว่า ไม่ว่ามันจะไปที่ไหนๆ จะไม่พ้นจากเงื้อมมือของเราไปได้ จึงได้วิ่งตรงไปยังบ้านของเธอในทันที ขณะนั้นเธอกำลังยืนให้ลูกดื่มนมอยู่ พอเห็นนางยักษิณีก็จำได้จึงอุ้มลูกวิ่งมุ่งเข้าไปภายในพระวิหาร

ในขณะนั้น พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางพุทธบริษัท เธอได้วางลูกลงใกล้พระบาทของพระองค์ พร้อมกับทูลว่า หม่อมฉันขอถวายบุตรคนนี้แด่พระพุทธองค์ ขอได้โปรดช่วยชีวิตแก่บุตรของหม่อมฉันด้วยเถิด ยักษิณีไม่อาจวิ่งเข้าไปในพระวิหารได้ เพราะสุมนเทพผู้สิงอยู่ที่ซุ้มประตูไม่อนุญาตให้เข้าไป พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้พระอานนท์ไปเรียกเข้ามา หญิงสาวร้องไห้เพราะกลัว พระพุทธองค์ตรัสปลอบใจเธอว่า "เธออย่าร้องไห้เลย ยักษิณีจงมาเถิด" แล้วตรัสต่อไปอีกว่า "ถ้าพวกเจ้าไม่มาสู่สำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นกันกับเราด้วยแล้ว เวรของพวกเจ้าจักตั้งอยู่ตลอดชั่วกัลป์ เหมือนเวรของงูกับพังพอน ของหมีกับไม้สะคร้อและเวรของกากับนกเค้า เพราะเหตุไรพวกเจ้าถึงได้จองเวรแก่กันและกันเล่า เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร แต่เวรหาระงับด้วยการจองเวรไม่" ดังนี้เมื่อยักษิณีได้ฟังพระพุทธดำรัสดังกล่าวแล้วก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ไม่คิดจะกินบุตรของเธออีกงดจองเวรตั้งแต่นั้น

พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งให้หญิงสาวพายักษิณีไปสู่เรือน ให้บำรุงเลี้ยงด้วยข้าวต้มข้าวสวยอย่างดี เธอได้ปฏิบัติเช่นนั้น เมื่อยักษิณีได้รับการเอาใจใส่อย่างดีจึงระลึกถึงอุปการะคุณความดีงามของเธอ คิดหาหนทางตอบแทนคุณ โดยบอกให้ทราบในแต่ละปีว่า "ปีนี้ฝนดีจงปลูกข้าวกล้าในที่ดอน ปีนี้ฝนแล้ง จงปลูกข้าวกล้าในที่ลุ่ม" เป็นต้น ข้าวกล้าของคนอื่นเสียหายเพราะน้ำมากไปบ้างเพราะน้ำน้อยไปบ้าง ส่วนของเธอไม่เสียหาย ได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ ชาวบ้านจึงถามถึงสาเหตุว่าทำไมเธอจึงทำนาได้ผลดียิ่ง เธอได้ชี้แจงว่า ยักษิณีบอกให้ทำนาในที่ลุ่มหรือที่ดอนเพราะรู้ว่าจะมีฝนแล้งหรือฝนดี ถ้าพวกท่านนำโภชนะมีข้าวต้มข้าวสวยอย่างดีไปให้แล้ว เขาคงโปรดปรานระลึกถึงอุปการะคุณของพวกท่านและบอกถึงเรื่องฝนฟ้าให้และจะคุ้มครองแลดูการงานของพวกท่านด้วยเช่นกัน

ตั้งแต่นั้นมา ชาวเมืองทั้งหลายก็ได้พากันทำสักการะ นำข้าวต้ม ข้าวสวย สิ่งของต่างๆไปให้แก่ยักษิณี เมื่อนางได้รับการเคารพนับถือ ได้รับการเอาใจใส่อย่างดีจากชาวเมือง จึงบอกเรื่องฝนให้ชาวเมืองทราบในแต่ละปี ชาวเมืองทำนาได้ผลดียิ่ง ดังนั้น ยักษิณีจึงมีลาภสักการะและมีคนเคารพนับถือมาก

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นางสาวอุบลวรรณ โตอวยพร

วันเกิด 11 มีนาคม 2525

E-mail : nu19929@hotmail.com

การศึกษา	2547	ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ปัจจุบัน	กำลังศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
การทำงาน	2547	ครูนาฏศิลป์ โรงเรียนรุ่งอรุณ
	2550	ครูพิเศษวิชานาฏศิลป์ โรงเรียนสยามสามไตร
	ปัจจุบัน	รับราชการ ตำแหน่งครูผู้ช่วย กลุ่มวิชานาฏศิลป์ โรงเรียนชูสินทองประดิษฐ์อนุสรณ์ สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร